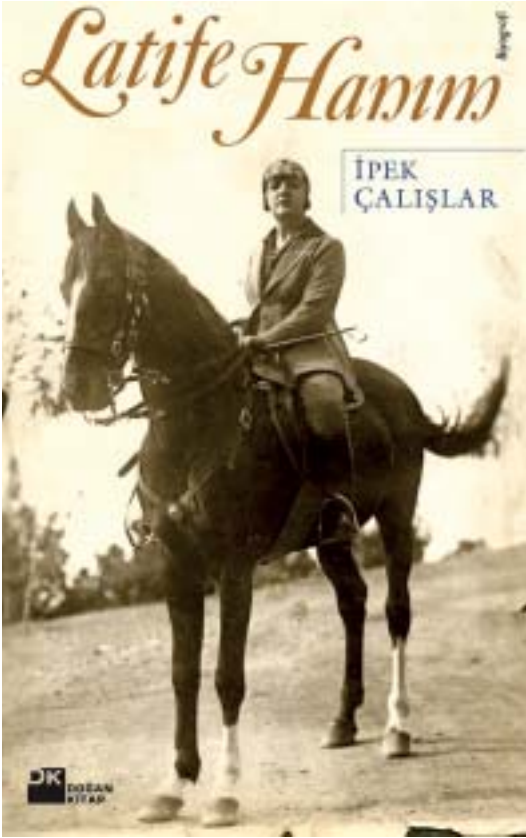

İPEK ÇALIŞLAR'IN, LATİFE HANIM KİTABI ÜZERİNE

BİR BİYOGRAFİNİN ELEŞTİREL TAHLİLİ

İpek Çalışlar'ın kaleme aldığı Latife Hanım biyografisi yakından incelendiğinde, bir kısmı bilimsel incelemelerde geçerli yayın ilkelerinin ne olduğuna dair ne yazarın, ne de yayınevinin fazla bir fikre sahip olması, diğer bir kısmı ise yazarın titiz bir araştırmacı olmamasından kaynaklanan, biyografinin vasfı ve düzeyi konusunda çok ciddi tereddütlere yol açacak hata ve eksikliklerle malul olduğu göze çarpmaktadır.

Gazeteci İpek Çalışlar'ın kaleme aldığı Latife Hanım biyografisi, yayımlanmasının ardından ilk üç ayda 54 bin nüsha sattı.

RIFAT N. BALI

Uzun yıllar *Cumhuriyet Dergi*'nin yayın yönetmenliğini yapan İpek Çalışlar'ın 2005 yılında önce kısa bir yazı dizisi,¹ bir yıl sonra da kitap olarak yayınladığı *Latife Hanım* biyografisi

doğal olarak büyük ilgi gördü. Araştırma-inceleme kategorisinde yer alan kitapların yüzler mertebesinde satıldığı, bin veya 2 bin nüshalık satışların ise "çok sattı" şeklinde değerlendirildiği bir entelektüel ortam ve yayın piyasasında *Latife Hanım* kitabının satışa sunulduğu ilk üç ay içinde 54 bin nüsha satmasının nedenleri iki şekilde açıklanabilir. İlki, Latife Hanım'ın vefatından sonra Türk Tarih Kurumu'na bağışlanan özel evrakın 30 yıllık sürenin bitiminde dahi kamuya açılmamasına karar verilmesi nedeniyle Latife Hanım'ı çevreleyen bilinmezliğin tetiklediği meraktır. İkinci neden, Doğan Kitapçılık tarafından yayımlanan kitapların Doğan Medya Grubu'nun çok güçlü tanıtım desteği sayesinde hak ettikleri şekilde tanıtılmasıdır.

İpek Çalışlar kitabın yayımlanmasından sonra basın ve televizyon yoluyla yapılan röportajlarda, Latife Hanım ile ilgili araştırmasına başladıktan sonra yerli kaynakların bolluğu karşısında şaşırıldığını, *Cumhuriyet*'in ilk yıllarının Ankarası'nın hatıratlarda çok teferruatlı bir şekilde yer aldığını, daha sonra da yabancı kaynaklara, özellikle belli başlı Amerikan gazete ve dergilerine baktığında da haberlerin bolluğu karşısında muazzam şaşırıldığını ve

neredeyse "heyecandan öleceğini" belirtmiştir.² İpek Çalışlar bu samimi beyanatlarıyla aslında herkes için malum olan, ancak kimsenin açıkça ifade etmediği bir gerçeği de dile getirmekte. Bu gerçek de, bazı istisnalar hariç, Türk kültür hayatında önemli bir yeri olan araştırmacı gazetecilerin önemli bir kısmının fazla bir şey okumadığı, araştırma yaptığı konularda da yabancı kaynakları tamamen ihmal ettiğiidir. İpek Çalışlar'ın meslektaşları tarafından hararetle övülen, *Posta* gazetesi yazarı Mehmet Ali Birand tarafından "araştırmacılığın ne olduğunun dersini veriyor", *Hürriyet* yazarı Ahmet Hakan tarafından "kuyumcu titizliğiyle işlenmiş bir *Latife Hanım* kitabı"³ satırlarıyla methedilen⁴ *Latife Hanım* biyografisi yakından incelendiğinde; bir kısmında, bilimsel incelemelerde geçerli olan yayın ilkelerinin ne olduğuna dair ne yazarın, ne de yayınevinin fazla bir fikre sahip olması, diğer bir kısmında ise yazarın titiz bir araştırmacı olmamasından kaynaklanan, biyografinin vasfı ve düzeyi konusunda çok ciddi tereddütlere yol açacak hata ve eksikliklerle malul olduğu göze çarpmaktadır. Şöyle ki:

1- İpek Çalışlar yabancı kaynaklara övgü yağdırmasına rağmen, T.C.

Biyografi ve tarih araştırmaları sadece gazete haberleri ve anılara değil, arşiv belgelerine de dayanılarak yazılmalı ve imkân dahilinde sıfır hatalı eserler olmalıdır.

Edremit yolu üzerindeki Ergama Köyü'nde Mustafa Kemal, Latife Hanım ve General Kazım Karabekir.

Kültür Bakanlığı,
Atatürk Resimleri
Galerisi.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde mevcut olan belgelere hiç göz atmamıştır. Halbuki internet ortamında kataloğu mevcut olan ve anahtar kelime ile kolaylıkla arama yapılabilen bu arşivde ilk aramada üç belgenin mevcudiyeti göze çarpmakta, ancak İpek Çalışlar bu belgelerden hiçbirini kullanmamıştır:

Belge 1: Tarih: 11/8/1925, Dosya: 211, Fon Kodu: 30..10.0.0 Yer no: 1.6..11. Cumhurbaşkanı M. Kemal ile eşi Latife Hanım'ın birbirlerinden ayrılmaya karar verdikleri,

Belge 2: Tarih: 24/11/1926 Sayı: 4394, Dosya: 112-44, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer no: 21.72..17. Tedavi için Avrupa'ya gidecek Uşşakizade Latife Hanım'a Fatma Sadık adıyla siyasi pasaport verilmesi ve Hasibe Ahmed Hanım'ın da pasaporta dahil edilmesi,

Belge 3: Tarih: 22/6/1924 Dosya: A5, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer no: 10.59..3. Latife Hanım'ın İsmet Paşa'ya yazdığı taziye mektubu.

2- Yazarın kullandığı kaynaklardan *The Smyrna Affair* kitabının yazarı Marjorie Housepian Dobkin'in adı her keresinde Marjorie Housepian Dobkin olarak yazılmıştır.

3- Her tür bilimsel incelemede kaynak olarak kullanılan makale ve kitaplar özgün adlarıyla zikredilir, arzu edildiği takdirde parantez içinde Türkçe çevirileri belirtilir. Yazar yabancı makalelerin başlıklarını Türkçeye çevirerek belirtmiştir.

4- Kitapta yer alan, kapak dahil 61 fotoğraftan sadece 10'unun kaynağı belirtilmiş, diğerlerinin kaynakları açıklanmamıştır. Halbuki her ciddi araştırma kitabının olmazsa olmaz şartı, yayınlanan fotoğraf ve belgelerin kaynaklarının açıkça belirtilmesidir.

5- Kaynakçada belirtilen yerli ve yabancı makalelerin sadece tarihleri belirtilmiş, ilgili sayı ve sayfa numaraları zikredilmemiştir.

6- İpek Çalışlar kitabın sunuş bölümünde, "Türkçe'ye çevrilmiş kitapları orijinal baskılarından okumayı esas aldım," diye yazmakta (s. 10). Ancak H.C. Armstrong'un *Grey Wolf* (s. 37), Lord Kinross'un *Atatürk, The Rebirth of a Nation*. Vamık Volkan-Norman Itzkowitz'in *The Immortal Atatürk* (s. 66), Grace Ellison'un *An English Woman in Angora* (s. 94), Berthe Georges-Gaulis'in *Angora, Constantinople, Londres* (s. 131), Paul Gentizon'un *Mustafa Kemal ou L'Orient en Marche* (s. 183) ki-

taplarının Türkçe çevirilerine atıfta bulunmakta.

7- Çalışlar'ın gene sunuş bölümünde yer alan, "Gazeteler, anı kitaplarının aksine Latife Hanım'a çok daha sıcak yaklaşmıştı. Özellikle dünya basını bu konuda inanılmaz bilgiler içeriyordu," (s. 10) beyanı abartılıdır. Kitapta yabancı basından alınan kaç haberden faydalandığına bakıldığında ortaya çıkan rakam, "Ekler" hariç, 473 sayfalık bir kitapta sadece 12 haberdir: s. 104/dipnot (dn) 21; s. 110/dn 5; s. 145/dn 1; s. 210/dn 8; s. 261/dn 1; s. 264/dn 1; s. 271/dn 18 ve 19; s. 274/dn 1; s. 289/dn 1; s. 290/dn 7 (2 adet); s. 325/dn 10.

8- Yazarın faydalandığı *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*'nin bir sayısı bir keresinde (s. 127/dipnot 7) Kasım 1982, bir diğer keresinde (s. 204/dn 17) ve kaynakçada (s. 506) Kasım 1984 olarak belirtilmekte. Doğrusu, Kasım 1984'tür.

9- İpek Çalışlar kitabında, Amerikalı gazeteci ve heykeltıraş Clare Sheridan'ın Atatürk ile yaptığı mülakatın da yer aldığı anılarını serbest bir şekilde tercüme ederek alıntılarken bir bölümü atlamış ve bunu belirtmemiştir (s. 62-64). Hiçbir araştırmacı bir eserden alıntıladığı bölü-

mün tamamına yer vermeye mecbur değildir, ancak alıntıladığı bölümde şayet atladığı bir kısım varsa, bunu (...) işaretiyle belirtmek zorundadır. İpek Çalışlar bunu yapmayarak okuru yanıltmakta. Çalışlar'ın atladığı satırlar, Atatürk'ün Clare Sheridan'la konuşurken Ermenilerle ilgili olarak sarf ettiği şu sözler:⁵

ettikleri. [Ermeniler] müsavi yurttaşlık haklarından faydalandıkları, Meclis'te temsil edildikleri ve askerlik hizmetinden muaf tutuldukları halde her zaman [Türkiye'ye] hasım olmuşlardı. [Ermenilerin] kendi başlarına bırakılıp harici tesirlerle kışkırtılmasalardı Türk milletine asimile olabileceklerini düşünüyordu.

leri çevirerek alıntılarken önemli hatalar yapmış. Kitapta yer alan "As the night advanced, the crowd on the quay increased" cümlesi,⁶ "Karanlık basınca rıhtımdaki kalabalık seyrelti," şeklinde tercüme edilmiş (s. 52). Halbuki "increased" kelimesinin Türkçe karşılığı, "seyrelti"nin tam zıttı olan "arttı"dır. Aynı sayfa-

İpek Çalışlar, Amerikalı gazeteci ve heykeltıraş Clare Sheridan'ın Atatürk ile yaptığı mülakatın da yer aldığı anılarını serbest bir şekilde tercüme ederek alıntılarken bir bölümü atlamış ve bunu belirtmemiştir. Araştırmacı, ilgili bölümün tamamını alıntılama mecbur değildir, ancak alıntıladığı bölümde atladığı bir kısım varsa, bunu (...) işaretiyle bildirmek zorundadır.

Latife Hanım'ın gazeteci Isaac Marcossion'a söylediği, "Nikâh yüzüğümü daha sonra İsmet Paşa Londra'dan getirdi," ifadesi (s. 113) kitapta yanlış tercüme edilmiştir. Özgün kaynakta nikâh yüzüğünün Londra'dan değil, Lozan'dan getirildiği belirtilmektedir.

İsmet Paşa, Latife Hanım ve Mustafa Kemal.

Latife Hanım kitabından alınmıştır.

"Ermenilerin, Türk uyruklu Ermenilerin göreceli önemini tartıştık. Herkesin bildiği şeyleri söyledi. Mesela yabancı siyasi entrikaların mağdurları oldukları, Büyük Harp'te Türkiye'ye karşı Rusya'ya yardım

Her halükârda üzerinde durarak 'onlara olan hislerimizin dinle hiçbir alakası yoktur' dedi."

10- Yazar, Halide Edip'in *The Turkish Ordeal* kitabındaki bazı bölüm-

da yer alan "The dynamite and the explosives hoarded by the Greeks under the churches of Aya Triada and Foti, as well as in a number of private houses, were exploding" cümlesi, "Yunanlıların Aya Triada ve Foti'nin altına yerleştirdikleri dinamitler ve patlayıcılar birbiri ardı sıra patlamaya başlamıştı. Patlamaların duyulduğu birkaç da ev vardı," şeklinde tercüme edilmiş ve böylece anlamı çarpıtılmış. Doğru tercüme, "Yunanlıların Aya Triada ve Foti kiliselerinin altlarına ve de birtakım özel şahıslara ait evlere yerleştirdikleri dinamitler ve patlayıcılar birbiri ardı sıra patlamaya başlamıştı," olmalıdır.

11- Halide Edip'in *The Turkish Ordeal* kitabından çevrilerek alıntılanan bir başka bölüm ile (s. 60), Berthe George-Gaulis'in *La Nouvelle Turquie* kitabından alıntılanan bir diğer bölümde de (s. 151) özgün metinlerde yer alan bazı kısımlar atlanmış olmasına rağmen bu atlama (...) işaretiyle belirtilmemiş.

12- Yazarın 82. sayfada verdiği kaynağın sayfa numarası yanlıştır. Doğru sayfa numarası 308 değil, 398 olmalıdır.

13- Yazarın s. 57'de gösterdiği iki kaynaktan biri olan Berthe George-Gaulis'in *La Nouvelle Turquie* kita-

bında yer alan (s. 219), ancak *Latife Hanım*'da yer almayan şu satırlar Çalışlar'ın kaynakları kullanırken nesnel olmayan bir şekilde seçici davrandığını ortaya koymakta:

"O'nun sekreteri oldu. Ana Avrupa lisanlarına mükemmel hâkimiyeti onu emsalsiz bir tercüman yaptıydı. Çalışlırlarken fikir teati ettiler, tartıştılar; O yavaş yavaş ona bağlandı ve bunu belli etti. (Latife) gözle görünür bir şekilde heyecanlanmıştı. Ancak daha ileri gitmek istediğinde karşı koyma net, kararlı ve izahatı açık sözlü oldu. (Mustafa Kemal) ona 'ilkeleri'ni (açıkladı), eserinin taçlanmasından sonra evlenme konusunda kendi kendine yaptığı yemin ile karşılık verdi. (Latife) O'na kendi ilkelerinin de eşit derece önemli olduklarını ve hiçbir kuvvetin ilkelerinden vazgeçiremeyeceği cevabını verdi. O'nu seviyordu, bunu kabul ediyordu ama ya zevcesi olacak veya hiçbir zaman evlenmeyecekti. Her halükârda metresi olmayacaktı, ilkeleri bunu men ediyordu."

14- İpek Çalışlar *The New York Times*'a atfen, Latife Hanım'ın Mustafa Kemal'e çeyiz parası olarak bir milyon Türk Lirası verdiğini, bunun da haberin yayınlandığı tarihte 660 bin dolara tekabül ettiğini belirtiyor (s. 115). Halbuki yazar Devlet İstatistik

Enstitüsü'nün yayınlarını inceleyedi,⁷ 1923 yılının Ocak ayında bir ABD Doları'nın 1.63 TL değerinde olduğunu görüp, bir milyon Türk lirasının 613 bin dolara tekabül ettiğini tespit edecek ve böylece *The New York Times*'ın yanlışını tekrarlamayacaktı.

15) Çalışlar, savaş muhabiri G. Ward Price'in anılarından alıntılacağı bölümün⁸ özgün metni ile kitabında yer alan çevirisi (s. 124-125) uyuşmamaktadır. Çalışlar özgün metindeki paragrafların sırasını değiştirmiştir. Çalışlar'ın çevirdiği alıntı, "Isıtması ve aydınlatması olmayan" satırlarıyla başlamakta. Halbuki özgün metinde bu bölüm, söz konusu alıntının son paragrafında yer almakta.

16) Latife Hanım'ın gazeteci Isaac Marcossou'a söylediği, "Nikâh yüzüğümüzü daha sonra İsmet Paşa Londra'dan getirdi," ifadesi (s. 113) yanlış tercüme edilmiştir. Özgün kaynakta nikâh yüzüğünün Londra'dan değil, Lozan'dan getirildiği belirtilmektedir.

Kalıcı niteliğe sahip biyografi ve tarih araştırmaları çok ciddi zaman ve emek sonucunda ortaya çıkan, sadece gazete haberleri ve anılara değil, arşiv belgelerine de dayanan, imkân dahilinde sıfır hatalı eserlerdir. Ne yazık ki *Latife Hanım* bu vasıfları taşımayan bir biyografi denemesi olarak kalacaktır. Gerçek Latife Hanım biyografisi araştırılmaya ve yazılmaya muhtaçtır. Hal böyle olmasına rağmen İpek Çalışlar'ın, Latife Hanım'ın kızkardeşine atfen, kitabında yer verdiği Topal Osman'ın Çankaya'yı kuşatması esnasında Mustafa Kemal'in çarşaf giyerek Çankaya'dan kaçtığı iddiası üzerine yazara 5816 sayılı "Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun" a muhalefetten dava açılması ise kabul edilebilir bir tepki değildir ve anlamsızdır. Latife Hanım biyografisinin tamamının veya bir bölümünün yetkinliği konusunda itirazı olanlar bu itirazlarını dava açarak değil, bilimsel makale yayınlayarak dile getirmelidirler.

RIFAT N. BALI
BAĞIMSIZ ARAŞTIRMACI

DİPNOTLAR

- 1 İpek Çalışlar, "Sırlarıyla Latife Hanım", *Milliyet*, 10-15 Kasım 2005.
- 2 Sefa Kaplan, "Latife Hanım'ın biyografisini yazan gazeteci İpek Çalışlar", *Hürriyet Pazar*, 4 Haziran 2006.
- 3 Ahmet Hakan, "Latife Hanım kitabı", *Hürriyet*, 19 Haziran 2006.
- 4 Mehmet Ali Birand, "Türk-Rus aşkı giderek artıyor...", *Posta*, 1 Temmuz 2006.

- 5 Clare Sheridan, *Nuda Veritas*, Thornton Butterworld Ltd, Londra, 1927, s. 277.
- 6 Halid Edib, *The Turkish Ordeal*, The Century Company, New York, 1928, s. 386.
- 7 T.C. İstanbul Belediyesi İstatistik ve Neşriyat Müdürlüğü, *İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı*, cilt 4, 1934-1935, İstanbul Belediye Matbaası, s. 237.
- 8 G. Ward Price, Extra-special Correspondent, George G. Harrap and Co. Ltd., Londra, 1957, s. 140.

İSTANBUL GEZİ REHBERİ MURAT BELGE

Murat Belge, İstanbul'u gezene eşlik edecek bu rehber kitapta adım adım kentin tarihini anlatıyor. Geçmisteki İstanbul'u, mekânları ve insanları hikâye ederken yorumlarıyla zenginleştiriyor.

İstanbul Gezi Rehberi'nde tarihi yarımada, Galata, Pera, Üsküdar, Adalar, Boğaziçi ve ayrıca Kadıköy'den Pendik'e, Florya'dan Küçükçekmece'ye, Kilyos'tan Polonezköy'e kadar İstanbul'un birçok köşe bucağı yer alıyor.

Sanatla iç içe geçmiş tarihsel anlatıların yanı sıra harita ve krokiler de keşfe çıkan okur gezelerin tarihin sokaklarında yollarını bulmalarına yardımcı oluyor.

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI

Barbaros Bulvarı, Yıldız Sarayı Arabacılar Dairesi 34349 Beşiktaş İstanbul
T (0212) 227 37 33-(0212) 227 37 34 F (0212) 227 37 32 E yayin@tarihvakfi.org.tr

ISBN 975-333-002-2